

IMPLIKACIJE KONVERGENCIJE TRANZICIJSKIH ZEMALJA U ODNOSU NA PROCES GLOBALIZACIJE

Mr. sc. Đoko Tepša
MUP-RH, Zagreb, Hrvatska

e-mail: dtepsa@mup.hr

Sažetak: Svrha ovoga rada je u određenju usmjerenja željene privredne strukture na ispravnu valorizaciju komparativnih prednosti koje ima tranzicijska zemlja. Pritom je važno sagledati učinke na gospodarsku strukturu u slučaju da tranzicijska zemlja jest/nije periferno/granično područje konvergencijskog ciljnog sustava.

Rezultati rada se očituju kroz činjenicu da se gospodarska struktura mora u funkciji vremena povezivati sa svjetskom strukturom što znači da se mora globalizirati. Odlučnost ka integraciji ciljnog sustavu povećava atraktivnost za investiranje u zemlju primateljicu od strane stranih investitora i to ne samo iz zemalja okruženja već i iz ostalih zemalja. Gospodarska aktivnost povezujući (globalizirajući) se sa inozemnim partnerima snažno će intenzivirati ulaganja u istraživanje i razvoj što je siguran put ka povećanju konkurentnosti.

Zaključno, polazeći od postojećeg gospodarskog sustava potrebno je voditi primjerenu industrijsku politiku kako bi se dinamizirao razvoj i kako bi tranzicijska zemlja ostvarila što viši stupanj razvijenosti. Izneseno sugerira da gospodarski sustav u funkciji vremena treba konvergirati "pravilima igre" ciljnog sustava. Aktivno praćenje i implementiranje postojećih i novih institucionalnih rješenja koja ne dovode u pitanje dinamiziranje razvoja svakako smanjuju troškove konvergenције. Kako je ekonomska politika svrsishodna varijacija instrumenata ekonomske politike to je jasno da upravo ekonomskom politikom na kratki i srednji rok je moguće postupno prilagođavati gospodarski sustav što je, u prvom koraku, u funkciji dinamiziranja razvoja, a u drugom, konvergencija gospodarskom sustavu ciljnog sustava sustava.

Ključne riječi: globalizacija, heterogeni fenomen, konvergencija, tranzicija, linearnost, nelinearnost,

THE IMPLICATIONS OF THE CONVERGENCE OF TRANSITION COUNTRIES IN RELATION TO THE PROCESS OF GLOBALIZATION

Abstract: The purpose of this study is to determine the preferred orientation of the economic structure to the correct evaluation of the comparative advantages of a country in transition. It is important to consider the impacts on the economic structure in the case of a country in transition is/is not a peripheral/border area convergence target system.

Results of the work are reflected in the fact that the economic structure must be a function of time to connect with the global structure, which means that it must globalize. Determination towards the integration of the target system increases the attractiveness of investing in the receiving country by foreign investors, not only from neighboring countries but also from other countries. Economic activity linking (globalizing) with foreign partners will strongly intensify investment in research and development which is a sure way to increase competitiveness.

Finally, based on the current economic system is necessary to take appropriate industrial policy to develop and dynamism to transition country has achieved the higher level of development. Presented economic data suggests that the system is a function of time should converge "rules of the game" the target system. Active monitoring and implementation of existing and new institutional arrangements that do not question the dynamic development certainly reduce the cost of convergence. As economic policy purposeful variation instruments of economic policy it is clear that the economic policy in the short and medium term, it is possible to gradually adapt to the economic system is, in the first step, as a function of dynamism of development, and in the second, the convergence of the economic system of the target system of systems.

Keywords: globalization, heterogeneous phenomenon, convergence, transition, linearity, nonlinearity,

1. UVOD

Može li se uopće očekivati od nekog načina vođenja društva, od centraliziranog do laissez-fairea, osiguranje glatkog rada sustava suočenog s društvenim, političkim i tehnološkim silama današnjice, i s deficitom kolektivne volje i privatnih sustava vrijednosti kao temelja društva? Odjednom, društva se moraju suočiti s mnogobrojnim, vrlo temeljitim promjenama – ekonomskim, političkim, moralnim. Istodobno, moglo bi se ukazati na mišljenje relevantnog broja autora kako su tranzicijski sistemi determinirani anglosaksonskim silama, tržišnim fundamentalizmom i neoliberalizmom, kapital odnosom, imperativnim i ultimativnim silama u ekonomiji.

Recentna istraživanja ekonomskih sistema, procesa i efekata ekonomske politike nedvojbeno impliciraju pretpostavku snažne korelacije progresivnog ekonomskog rasta i razvoja i stupnja ekonomskih sloboda. Pritom su posebno naglašeni tranzicijski ekonomsko-politički procesi koji obuhvaćaju stupanj otvorenosti nacionalnog gospodarstva, tržišne reforme i liberalizaciju privatizacije i sl. Atraktivnost prostora proizlazi iz parametrizacije i trajektorizacije pozicioniranja kao odrednica koje utječu na stvarnost područja koje se vrednuje. Promišljanje prostora, kao univerzalne kategorije i spoznavanje procesa koji se odvijaju čini bitnu komponentu *konvergencije* prostora, prirodnih procesa i sadržaja čovjeku i društvu, odnosno ciljnom sustavu. Razvojem znanosti, tehnologije, komunikacija, tokova robe i ljudi, sve se više ističe delokalizacija i internacionalizacija prostora. Razvojem suvremenih tehnologija,

sve veća mobilnost faktora i drugih sadržaja smještenih u prostoru uvjetuje viši stupanj opće *konvergentnosti*, a koja se potvrđuje smanjivanjem prostorne separacije i razdvojenosti, intenzivnijim korištenjem prirodnih resursa i njihove ekonomske valorizacije te sve izraženijim zahtjevima racionalnog korištenja, zaštitom i očuvanjem prirode.

Transformiranje egzistirajućih sistema razvoja tranzicijskih zemalja mora naći ishodište u reformiranom cjelokupnom sistemu, i tretiranju svih relevantnih razvojnih pitanja. Reformirani društveno ekonomski sistem podrazumijeva univerzalnost i eliminaciju sada prenaplašenih sistemskih dualizama, jer to su ključne pretpostavke *konvergenције* i osnova za izgradnju motivacije i vrijednosnog sistema. U kontekstu konvergenције, direktni i indirektni poticaji imaju zadaću da amortiziraju inferiornosti koje slijede iz postojećih razlika u razvijenosti i uvjeta za razvoj, te ekonomski stimuliraju tranzicijske sisteme na ostvarivanju utvrđenih ciljeva.

2. PREGLED LITERATURE

Fenomenologija razvoja društva obvezuje na rasvjetljavanje osnovnih premisa procesa tranzicije: "Žele li se bivše socijalističke ekonomije, koje su dosegle vrh maloga brda, popesti na ono više, brdo tržišne privrede, morat će prijeći preko duge i duboke doline. Skupina putnika morat će riješiti svoje nesuglasice, složiti se o pravcu putovanja i na tome putu izbjeći zamke i provalije".(Clague, 1992) Nužnost prijelaza sa zapovijedne na tržišnu ekonomiju u znatnoj mjeri potiče dvojbu radikalne transformacije ili gradualne adaptabilnosti ekonomskih sistema tranzicijskih zemalja (Williamson, 1991). Tranzitivnost ekonomskih sistema izazov je za neoklasične doktrine koje inzistiraju na ekonomskoj transformaciji (Ahrens, 2006), te potiče promoviranje doktrina ekonomskoga liberalizma i primjenu liberalnih rješenja u praksi ekonomske politike sve većega broja zemalja (Roland, 2000). U kontekstu metrike uspješnosti tranzicijskih procesa, uz dinamiku tranzicije posebno se aktualizira ekonomska i socijalna konvergenција prema postignutim standardima kapitalističkih najrazvijenijih zemalja (Torok, 2005). Trajno se promiče intrigantno pitanje uzroči li nepobitnost velike trostruke konvergenције razdoblje *velikog sređivanja* (Friedman, 2010).

3. METODOLOGIJA

Iako među tranzicijskim ekspertima postoji dvojba o točnoj uzročnoj ulozi gospodarstvana pojavu i stabilnost političkog režima, ipak nitko ne sumnja da između ekonomije i politike na određenom stupnju razvoja, postoji veza obostrane podrške. Isti eksperti osim ekonomije, sve češće obraćaju pažnju na "pozadinske uvjete" demokracije, na latentne varijable koje potiču demokratski razvoj — obrazovanje i kultura, sferi psiholoških, internaliziranih vrijednosti stanovništva koje izravno ili povratno utječu na zahtjeve za što većom političkom participacijom ili odlučivanjem. Stoga, izgleda da te vrijednosti katkada igraju i veliku ulogu u samom ekonomskom razvoju. Čini se da život u razvijenijoj zemlji ističe važnost osobnosti; on daje pojedincima veći osjećaj za osobnu vrijednost, zadovoljstvo i kompetenciju, negoli što se to može zaključiti iz njihova obrazovanja i zanimanja. Što je neka zemlja ekonomski

razvijenija, pojedinci inače slični po statusu razvijaju kvalitete koje pridonose stabilnoj politici i svrsishodnom ekonomskom ponašanju, jer su povjerljiviji i tolerantniji prema drugima, pri čemu je njihova uvjerenost u vlastite sposobnosti puno veća (Inkeles & Diamond, 1980).

Novija istraživanja pak, o odnosu demokracije i razvijenosti privrede pokazuju da su birokratsko autoritarni režimi u zemljama u razvoju bili do određene granice “korisni” za unapređivanje privrede. Godine 1985. doljnja je granica na tzv. N-krivuljama, bila \$2979 po glavi stanovnika: drugim riječima, kada se postigne dohodak veći od navedenog, stupanj demokratizacije mora biti bitno viši kako bi se taj dohodak dalje povećao. (O'Donnell, 1973)

Kakva se predviđanja za nove europske tranzicijske zemlje mogu stvoriti na temelju kulturoloških varijabli? Nove tranzicijske zemlje dobro pokazuju kako su navedene kulturološke i aksiološke varijable tek drugorazredne pretpostavke za demokraciju, i da se “Lipsetova hipoteza” o prvenstvu ekonomije opetovano pokazuje višestruko točnom: osim neposrednog utjecaja na politički sustav, ona proizvodivrijednosnu, psihološku hijerarhiju među stanovnicima raznih naroda, koja neizravno utječe na politiku i ekonomsku poduzetnost.

Na ovome mjestu čini se korisnim ukazati na činjenicu da već duže vrijeme rješavanje sporova u znanosti predstavlja model za rješavanje sporova u drugim društvenim područjima. Jer, teorije se uklapaju u veće cjeline ili predstavljaju jezgru cjelina — paradigma, koje nisu samo znanstvene već i socijalne jedinice, jer je doseg njihove primjene jednak njihovom društvenom utjecaju i primjenjivosti. Osim znanstvenih tvrdnji paradigme počinju obuhvaćati i niz socijalnih vrijednosti, te imaju svoju dinamiku, svoju revolucionarnost, svoju normalnost i propast. Teorije i tvrdnje se ne odbacuju samo zbog nekoliko protuprimjera, nego tek onda kada je na vidiku konkurirajuća paradigma, tj. matrica ili obrazac istraživanja — za teorijske sporove u načelu vrijedi sve ono što se obično povezuje s političkim raspravama. (Kuhn, 1962)

Nova je paradigma, kao i uvijek, posljedica nemogućnosti rješavanja problema već dugo postojeće mehaničko – materijalističke paradigme. Menadžeri koji su pažljivo pratili svoje svjetski priznate gure primijetili su kako se već dugo govori o potrebi promjene paradigme menadžmenta (Drucker, 2000), o potrebi konkuriranja za (nove) budućnosti (Prahalad and Ramaswamy, 2004), jer će, u protivnom, poslovanje propadati zbog sve veće idiotizacije. Neovisno o paradigmi upravljanja kao centralnom elementu unutarne, a svakako i kulture okoline, signifikantno je ukazati na dva trenda: (1) kompleksnost (strukturna, funkcionalna, vremenska – eksponencijalno rastuća dinamičnost), kako podsustava, tako i nadređenih sustava u različitim stupnjevima; i (2) proces nelinearnosti ukupnih odnosa koji rezultiraju rastom kaotičnosti (potrebom poznavanja početnih uvjeta, zatim poznavanja promjenjivih bifurkacijskih ciklusa, sve većom neizvjesnošću i istovremenošću paralelizama s novim problemima faznosti i sinkroniciteta, itd).

Ukupna percepcija (društvena i znanstvena) granica materijalnog rasta ekonomija pomaknula se od raspoloživosti sirovina prema funkcijama biosfere (stabilnost strukture stakleničkih plinova i ozonskog omotača). Zamah suvremene globalizacije analogno tome, veže se uz ekonomski rast i iscrpljivanje prirodnih resursa na svjetskoj razini, što ukazuje da bi proces globalizacije u uvjetima energetske i ekološke ograničenosti mogao imati autodestruktivni karakter.

Samoojačavajući ili autokatalitički procesi koji nastaju sve intenzivnijim uključivanjem sve većeg broja zemalja u tokove međunarodne proizvodnje i potrošnje, čine, iako nelinearno (uvjetovano tehnološkim napretkom u proizvodnosti korištenja energije i materijala), sve veći pritisak na konačne resurse i energiju. Neupitno je da postoji velika asimetrija među nacijama u intenzitetu prisvajanja prirodnih resursa i u narušavanju stabilnosti biosfere. Asimetrije, odnosno drastične nejednakosti u korištenju prirodnih resursa između razvijenih gospodarstava i ostalih zemalja svijeta, posebno zemalja u razvoju, mogu se činiti u konačnici premostivima, kao što to predviđa teorija *konvergenije*, jer, smanjenje jaza u standardu života moralo bi se postići razmjerno bržim ekonomskim rastom tranzicijskih, siromašnijih zemalja, što implicira adekvatan rast u eksploataciji resursa i energije.

Idealu *konvergenije* suprotstavlja se, međutim, saznanje o konačnom kapacitetu planeta da podrži materijalni rast ekonomija. Hipotetska *konvergenija* ekonomija na globalnom planu usko je vezana uz globalizaciju i liberalizaciju međunarodne trgovine i kapitala. Asimetrije se mogu sagledati u osnovnim parametrima razvijenosti čije distribucije frekvencije na svjetskoj razini imaju oblik desne modalne iskrivljenosti. Veoma sličan obrazac distribucije veličine, metaboličkog intenziteta i kompleksnosti organizama moguće je pronaći u prirodi, pa postoje vjerodostojne indikacije da se složeni živi sustavi samoorganiziraju u strukture koje obilježava raznolikost agenata, lokalnu adaptaciju i asimetrična distribucija frekvencije ključnih varijabli. (Matutinović, 2000) U prirodi, čini se, nema procesa koji bi bili analogni ideji *konvergenije*.

Teza o inverznom odnosu između ovisnosti i sigurnosti ne iscrpljuje se u oskudici neobnovljivih i obnovljivih prirodnih resursa i energije. Ona se ogleda i u promjeni strukture nacionalne ekonomije. Na razini nacionalne ekonomije globalizacija uvodi strukturni pomak od integrirane u segregiranu ekonomiju, a ekonomski sustav ulazeći nesputano u globalizaciju, gubi svoju nacionalnu, "lokalnu" logiku, pa se funkcionalno i strukturno podređuje logici svjetskog tržišta. Globalna ekonomska integracija istovremeno znači i nacionalnu ekonomsku dezintegraciju u smislu da su dijelovi gospodarstva otrgnuti iz svog nacionalnog konteksta. Naime, proizvodnja finalnog proizvoda dezintegrira se na više međusobno veoma udaljenih zemalja, proizvođač i kupac postaju kulturno i zemljopisno proizvoljno udaljeni, a proizvodnja i potrošnja hrane gube svoju nacionalnu i regionalnu povezanost. Globalizaciju u realnoj sferi ekonomije dodatno kompliciraju nesputane portfolio investicije koje nisu nikako povezane s materijalnom sferom nacionalne ekonomije. Promjene ekonomske i demografske strukture kakvu uvjetuju navedeni procesi mogu sezati veoma

duboko: od promjene u strukturi zaposlenosti po proizvodnim sektorima, preko gašenja lokalnih proizvodnji, zbog njihova neuklapanja u strategiju multinacionalnih korporacija, pa sve do specijalizacije u pojedinim robama koje se funkcionalno ne integriraju u nacionalno gospodarstvo. Osnovna implikacija fenomena dezintegracije nacionalnog ekonomskog sustava jest povećana ovisnost o međunarodnoj trgovini u funkcioniranju svih ekonomskih sektora, sve do zadovoljavanja primarnih potreba stanovništva. Ta se povećana ovisnost može pretvoriti u problem nacionalne sigurnosti u trenutku kada dođe do poremećaja u globalnim trgovinskim tokovima. Implikacije različitih uvjeta rasta u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju mogu se možda najjasnije vidjeti provjerom ekonomske „konvergencije“ raznih zemalja.

Da su iskustva rasta zemalja u razvoju i razvijenih zemalja slična, jasno je da postoje dva važna razloga (Todaro & Smith, 2006) za očekivanje da zemlje u razvoju „uhvate korak“ time što će rasti u prosjeku brže nego razvijene. Prvi se temelji na *transferu tehnologije*. Jeftinije je replicirati tehnologiju nego poduzimati vlastiti originalni istraživački razvojni rad. Ovo bi trebalo omogućiti zemljama u procesu tranzicije da načine „veliki skok“, preskoče neke ranije faze tehnološkog razvoja te odmah prijeđu na visoko produktivne tehnike proizvodnje. Rezultat je toga da bi one trebale biti kadre rasti mnogo brže nego što sada rastu današnje razvijene zemlje ili što su one mogle postići u prošlosti kad su morale izumiti tehnologiju u hodu te korak po korak prolaziti kroz povijesne faze inovativnosti. Drugi se temelji na *faktorskoj akumulaciji*. Današnje razvijene zemlje imaju visoke razine fizičkog i ljudskog kapitala. U funkcionalnoj analizi proizvodnje to objašnjava njihove visoke razine outputa po osobi. Ali marginalna proizvodnja kapitala i profitabilnost investicija bit će niža u razvijenim zemljama, gdje je intenzitet kapitala viši, djelovanjem zakona manjeg profita uložених sredstava. To znači kako se očekuje da učinak dodatnog kapitala na output bude niži u razvijenim zemljama koje već imaju mnogo kapitala u odnosu na veličinu svoje radne snage, nego u zemljama u tranziciji gdje je kapitala malo. Kao rezultat bi se moglo očekivati više stope investiranja u zemljama u tranziciji, bilo kroz domaće izvore ili kroz privlačenje stranih investicija. S višim stopama investicija, output bi rastao brže u zemljama u tranzicijskom procesu sve dok se ne postigne približno jednaka razina kapitala po radniku.

Uzroci različitih ostvarenih stopa gospodarskog rasta već su dugo u središtu ekonomskih istraživanja, a rezultat toga su različite teorije rasta, od Harrod-Domarova modela, utemeljenoga na akumulaciji kapitala, do modernih, endogenih teorija koje u prvi plan stavljaju ulogu tehnološkog napretka (Romer, 1986) i ljudskog kapitala (Lucas, 1988). Generatori rasta se među zemljama razlikuju, a i primijenjene strategije ovise o specifičnim okolnostima i ograničenjima.

Potencijal pojedine zemlje da postigne više stope gospodarskog rasta i razvoja tako će prije svega ovisiti o njezinoj sposobnosti da unaprijedi tehnologiju i kapital kojima se koristi radna snaga: „produktivnost nije sve ali je u dugom roku gotovo sve“ (Krugman, 1997). Ukupna faktorska produktivnost ističe se ključnim i dosad skrivenim potencijalom za povećanje stope

rasta u tranzicijskim zemljama. Pritom treba ukazati na problem konvergencije u istraživanjima ekonomskog rasta i razvoja, što dalje proizvodi pitanje postoji li tendencija smanjivanja jaza u dohocima po stanovniku između siromašnih i bogatih zemalja u dugom roku.

Dokaze za bezuvjetnu konvergenciju teško je naći — nameće se distinkcija oblika konvergencije u smislu apsolutne ili beta konvergencije te uvjetne ili sigma konvergencije. Prema beta konvergenciji pretpostavlja se da postoji negativna veza između početne razine i stope rasta dohotka (odnosno da se siromašnije zemlje razvijaju brže od bogatih), a prema konceptu uvjetne konvergencije svaka zemlja konvergira na jedinstvenoj dugoročnoj stazi rasta, determiniranoj rastom radne snage i tehničkim napretkom (Gartner, 2003).

Goleme razlike dohodaka po radniku među zemljama postavljaju pred najširu javnost temeljno pitanje jesu li te razlike stalne ili se može očekivati da će siromašne zemlje na koncu stići bogate zemlje — konvergenciju, kojom se zahtijeva da siromašne zemlje imaju višu stopu rasta od bogatih.

Kada se radi o konvergenciji jedne zemlje, valja utvrditi kakav je početni zaostatak, postojanje i brzinu sustizanja/konvergencije te vremensko razdoblje sustizanja, a za to su svakako potrebni podaci i pretpostavke. Tako je potrebno znati početne uvjete kojima se određuje veličinu početnog zaostatka, zatim pretpostavku o tome kojoj zemlji se konvergira — uobičajeno SAD-u, zbog dugoročnog ravnomjernog rasta i više stope tehničkog napretka.

Globalizacija danas djeluje u pravcu slabljenja uloge nacionalnih država, ali izaziva i socijalno raslojavanje društva. Kako se prilagoditi globalizaciji i ostvariti ključne nacionalne gospodarske interese? Sudjelovanjem u procesu ekonomske globalizacije kroz proces ekonomske konvergencije sa sudionicima međunarodnoga tržišta. Pritom, valja imati na umu da konvergencija predstavlja najvažniji aspekt ekonomske globalizacije. Samo pitanje svjetskog tržišta, planetarnog djelovanja preko globalizacije stavlja nacionalno gospodarstvo u sasvim nove okolnosti, nove odnose i pred nove probleme. Pitanje atrakcije privrednih aktivnosti, utjecaja moći, pitanje dimenzija svjetskog djelovanja, pitanje aktera svjetskog djelovanja sve su to pitanja koja moraju privući opću pažnju jer su to zapravo realni uvjeti u kojima se moraju osmisliti strategije rasta i razvoja.

U dosadašnjem razvojnem procesu brojne su se zemlje koristile aktivnom trgovinskom politikom radi ostvarivanja kratkoročnih i dugoročnih gospodarskih ciljeva. Oblikovanje trgovinske politike danas više nije u potpunosti autonoman proces, već je u znatnoj mjeri definiran utjecajem globalizacijskih procesa. Iako je evidentno da je veći dio tranzicijskih zemalja na području gospodarskoga i socijalnog razvoja ostvario znatan napredak ipak je evidentno da se radi o usporenom procesu konvergencije, pa je povećanje stopa gospodarskog rasta najveći izazov za tranzicijske zemlje, *pro futuro*. Moglo bi se primijetiti kako običajena dekompozicija gospodarskog rasta na udio kapitala, udio rada i ukupnu faktorsku produktivnost, potvrđuje da rad i ukupna produktivnost ne daju dovoljan doprinos rastu u

tranzicijskim zemljama. Osnovne prepreke rastu tranzicijskog gospodarstva treba tražiti u niskoj stopi participacije radne snage i ukupnoj faktorskoj produktivnosti koju čini sve što se ne može objasniti udjelom rada i kapitala (obrazovanje, inovacije, politička ekonomija, alokacijska učinkovitost...).

Trebalo bi naglasiti značaj kombiniranja varijabli uvjetne konvergencije s dodatnim objašnjavajućim varijablama, odražavajući tako nastojanja da se premosti jaz između sadašnjeg i dugoročnog ravnotežnog stanja gospodarstva. Empirijske analize temeljene na prosječnim podacima po zemljama upućuju gotovo redovito da se taj jaz smanjuje po stopi od oko 2 % godišnje. Tehnološki napredak ili ukupna faktorska proizvodnost (*total factor productivity*) bio je brži, *ceteris paribus*, u onim zemljama koje su povećale otvorenost svojih gospodarstava vanjskotrgovinskim tokovima. (Helliwell & Chung, 1991) Vanjska otvorenost gospodarstva općenito rezultira u bržem gospodarskom rastu, koje utvrđuje signifikantna negativna veza između distorzija u deviznom tečaju i rasta BDP-a *per capita*.

Međunarodna razmjena signifikantno doprinosi procesu konvergencije BDP-a po stanovniku i potvrđuje snažnu vezu između trenutka provođenja reformi u vanjsko-trgovinskom sektoru i konvergencije dohodaka. Temeljem regresija ocijenjenih za veliki broj zemalja, moglo bi se zaključiti da je brzi rast povezan s visokom štednjom i investicijama, dobro obrazovanom radnom snagom i mogućnošću da se premosti tehnološki jaz prema zemljama koje su u tom pogledu u prednosti. Izvozna orijentacija, niska državna potrošnja i stabilan socijalno-politički sistem također su povezani s brzim rastom. Mnogi od ovih faktora nisu supstituti, nego djeluju kao komplementi u procesu ekonomskog rasta. U novije se vrijeme smatra da se većina savjeta, koji proizlaze iz empirijskih analiza odnose na održavanje malog proračunskog deficita, niske i stabilne stope inflacije, ne-precjenjivanje deviznog tečaja, nužnost da gospodarstvo bude otvoreno međunarodnoj razmjeni, dereguliranje, privatiziranje, jednostavnost poreznog sistema, investiranje u fizički kapital, infrastrukturu i ljudski kapital.

4. REZULTATI

Konvergentnost tranzicijskih zemalja, kada se vrednuje u sadašnjem trenutku, ima pozitivne i negativne posljedice. Pozitivne se posljedice više odnose na liberalizaciju tokova roba (i manje usluga) i na veću razinu izravnih stranih ulaganja. Ta su ulaganja dovela do transfera tehnologija koje su ipak pridonijele jačanju proizvodno-tehnološke osnovice. Negativne se posljedice mogu prepoznati u slabljenju konkurentnosti gospodarstva— ponajprije zbog večerazine konkurentskog nadmetanja s inozemnim poduzećima u posljednjih dvadesetak godina. Pritom je uobičajeno mišljenje da veća razina tehnologije znači i veću razinu konkurentnosti. Slaba konkurentnost velikim djelom je i rezultat slabog nacionalnog inovacijskog sustava i sustava korporacijskog upravljanja.

Nositelji ekonomske politike ove bi savjete trebali redovno primjenjivati u donošenju makroekonomskih odluka s kojima se suočavaju u praksi. Akumulacija fizičkoga i ljudskoga kapitala, tradicionalno podrazumijeva razvoj — tranzicijske zemlje, ako su dobro vođene, imaju prednost: gdje je kapital rijedak, povrat na nove investicije bi trebao biti visok, što bi trebalo poticati štednju i privući kapital iz inozemstva — smanjenje jaza upućuje na konvergenciju. Tehnologija je manje podložna konvergenciji nego li je to kapital. Regije s naprednim tehnologijama najpogodnije su za daljnje inovacije, a nove ideje tipično nastaju iz kombinacije već postojećih.

Tehnološki kapacitet gospodarstva ne ovisi samo o vlastitim inovacijama nego i o kapacitetu usvajanja tehnologija koje su proizvedene drugdje. To se može dogoditi na tri načina: (1) zemlja može uvesti tehnologiju utjelovljenu u kapitalnim i potrošačkim dobrima; (2) može kupiti licencu od vlasnika patenta; i (3) može privući strane direktne investicije. Uspješni uvoznici tehnologija uglavnom su blizu velikih tržišta ili na glavnim pomorskim putovima. Inovacije uključuju fiksne troškove, kao što su troškovi za istraživanje i razvoj, a veće je tržište spremnije tome pružiti podršku. U korijenu je globalne podjele golema nejednakost u inovacijama i širenju tehnologije. Nova strategija tehnološkog širenja treba se temeljiti na interakciji akademskih institucija, vlade i industrije, s podjednakim sudjelovanjem bogatih i siromašnih. I pored toga što sve nacije proklamiraju povjerenje globalnim tržištima, tek oko 15% svjetske populacije pruža gotovo sve svjetske tehnološke inovacije, polovina može te tehnologije primijeniti u proizvodnji i potrošnji, a trećina je tehnološki isključena i niti inovira u svojoj zemlji, niti usvaja strane tehnologije. Zbog prevelike opće insuficijencije ponekad tim zemljama nije moguće kupiti ili licencirati potrebnu egzogenu tehnologiju — nedostaju im također i poticaji za istraživanje i razvoj.

Konačno, iz perspektive tehnološke konvergencije, slijedeći ju, ostale konvergencije, ostaju otvorena pitanja glede strategije razvoja – treba li dati prednost izvozno propulzivnoj ili uvozno supstitutivnog djelatnosti — i time ponovo otvorila znanstvenu debatu o mogućim razvojnim strategijama.

ZAKLJUČAK

Za razvitak tranzicijskih zemalja konvergenijskom procesu pokazalo se, da je izrazito značajnim jačanje institucionalnih kapaciteta da bi se potaknuo proces konvergencije institucija. Iz prethodnih razmatranja i predstavljenih nalaza istraživanja jasno proizlazi da institucionalni okvir može biti poticaj ili prepreka razvitku. Primarno pitanje na koje buduća istraživanja moraju dati odgovor jest: Na koji sistemski način poticati brži razvitak tranzicijske zemlje? Za taj problem predlaže se detaljnije istraživanje utjecaja promjene i prilagodbe industrijske politike pod vanjskim pritiskom kako bi se dinamizirao razvoj i kako bi tranzicijska zemlja ostvarila što viši stupanj razvijenosti. Druga pretpostavka podrazumijeva aktivno praćenje i implementiranje postojećih i novih institucionalnih rješenja koja ne dovode

u pitanje dinamiziranje razvoja i smanjuju troškove konvergencije. Ovisnost o prijedenoj putu— o tijeku događaja (*path dependency*) i sposobnost prihvatanja promjena u procesu konvergencije ocjenjuju se značajnima, premda još uvijek nedovoljno istraženim faktorima. Ekonomska transformacija nije obuhvatila bitnu transformaciju svih sastavnica društva. Za potpunu prilagodbu potrebno je simultano provesti sustavne promjene zasnovane na tržišno orijentiranim, državno odgovornim i demokratskim načelima. Ta načela impliciraju zamjenu planskoga, komandnog i distributivnog s tržišnim gospodarstvom, napuštanje totalitarnih režima i uvođenje demokracije, vladavinu prava i djelovanje javne uprave isključivo u funkciji javnoga interesa. To znači da bitna transformacija podrazumijeva praktičan evolucijski proces za vrijeme kojega se mijenjaju i političke institucije, procesi upravljanja i administriranja, bihevioralni obrasci i vrijednosni sistem u društvu.

U skladu s time, potrebni su i dalji naponi za unapređivanje razvojne politike poboljšavanju kvalitete institucija i njihove dalje konvergencije prema uređenim institucionalnim sustavima.

Navedena istraživačka pitanja polaze od ideje da su egzogene institucije usađene u lokalno okruženje sa svim njegovim povijesnim i kulturnim specifičnostima. Lokalno okruženje kao zadana cjelina ima utjecaj u tri smjera: na endogene institucije, na međusobne interakcije u društvu a dijelom i izravno na rezultate institucionalnih aranžmana, primjerice, vlasnička prava, na vladavinu prava, na korupciju i na društveni kapital. Na rezultate institucionalnih aranžmana, osim lokalnoga okruženja, utječu izravno i međusobne interakcije u društvu. Na taj način formirani rezultati institucionalnih aranžmana pospješuju ili ograničavaju rezultate razvitka (rast, ulaganja i drugo). Moguće je postojanje veze u obrnutome smjeru — da razvojni rezultati povratno utječu na institucionalne aranžmane, institucionalni aranžmani na interakcije u društvu, a ove na endogene institucije. Sukladno s predloženim modelom u budućim bi istraživanjima valjalo proučavati veze među institucijama različitih razina, determinante promjene tradicionalnih institucija i opcije politike kojima bi se učvrstila veza među formalnim institucijama i društvenom strukturom.

U budućim bi istraživanjima valjalo poći od specifičnosti pojedine zemlje i od spoznaje da se institucionalni sistem ne sastoji samo od ekonomskih institucija, već da ga čine i političke strukture i neformalna ograničenja zadana pojedincu. Tako definiran institucionalni sustav endogena je varijabla razvitku, a time i konvergenciji.

Zaključak je da, dosadašnji rezultati istraživanja upućuju na činjenicu kako uspješnost neke zemlje ovisi o mudrom prilagođivanju vlastitoga institucionalnog naslijeđa globalnim uvjetima.

LITERATURA

1. Ahrens, J. (2006). Governance in the process of economic transformation. In: In M. e. Jovanovic, System Transformation in Comparative Perspective. Affinity and diversity in institutional, structural and cultural patterns. Münster: LITVerlag, 2007.
2. Clague, C. (1992). The Journey to a Market Economy. In. In C. Clague, & G. R. (eds.), The Emergence of Market Economies in Eastern Europe. Oxford: Basil Blackwell.
3. Drucker, P. F. (2000). Managing Knowledge Means Managing Oneself. Leader to Leader, No. 16 Spring 2000, pp. 8-10.
4. Friedman, L. T. (2010). Svijet je ravna ploča: Globalizirani svijet u 21. stoljeću. Zagreb: Algoritam.
5. Gartner, M. (2003). Macroeconomics. New York: Financial Times/Prentice Hall.
6. Helliwell & Chung. (1991). Macroeconomic Convergence: International Transmission on Growth and Technical Progress. In. In e. Peter Hooper & J. David Richardson, International Economic Transactions (pp. 388-436). Chicago: The University of Chicago Press.
7. Inkeles & Diamond. (1980). Personal Development and National Development: A Cross-National Perspective. In: In F. M. A. Szalai, The Quality of Life: Comparative Studies. London: SAGE.
8. Krugman, P. (1997). The Age of Diminished Expectations. Cambridge: MIT Press.
9. Kuhn, T. S. (1962). The Structure of Scientific Revolutions. Chicago: University of Chicago Press.
10. Lucas, B. R. (1988). On the mechanics of economic development. Journal of Monetary Economics, 22, pp. 3-42.
11. Matutinović, I. (2000). Socioeconomic Diversity and Asymmetric Distributions in the Global Economic System. Conference paper at the 2nd International Workshop "Advances in Energy Studies", pp. 23-27.
12. O'Donnell, G. (1973). Modernization and Bureaucratic Authoritarianism. Berkeley: University of California.
13. Prahalad and Ramaswamy. (2004). The future of competition: Co-creating unique value with customers. Boston: Harvard Business School Press.
14. Roland, G. (2000). Transition and Economics, Cambridge, MA: MIT Press. Cambridge, MA: MIT Press.
15. Romer, P. M. (1986). Increasing Returns and Long Run Growth. Journal of Political Economy(94, 1002-37).
16. Todaro & Smith. (2006). Ekonomski razvoj. Sarajevo: TKD Šahinpašić.
17. Torok, A. (2005). Cohesion and convergence in an enlarged European Union. Synthesis Paper, Social Sciences and Humanities in the European Research Area-

II MEĐUNARODNA KONFERENCIJA
„SAVREMENI EKONOMSKI TRENDOVI U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EUROPE
SA POSEBNIM OSVRTOM NA BOSNU I HERCEGOVINU“
II INTERNATIONAL CONFERENCE
„MODERN ECONOMIC TRENDS IN THE COUNTRIES OF SOUTH EASTERN EUROPE
WITH SPECIAL REFERENCE TO BOSNIA AND HERZEGOVINA“
20-21. DECEMBAR, 2013.

Exploring the Development on the Research Agenda, EC Advisory Group, March 2005.

18. Williamson, J. (1991). The Economic Opening of Eastern Europe. Washington: Institute for International Economics.